

К. В. Безверхий, аспірант кафедри обліку, аналізу та аудиту в АПК, ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», головний бухгалтер ТОВ «Паріс-Мережі», м. Київ

РОЛЬ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті з'ясовано роль селянських господарств в аграрному секторі економіки України. Подано характеристику особистих селянських господарств України за окремими показниками.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: особисті селянські господарства, селянські (фермерські) господарства, аграрний сектор, економіка АПК, сільськогосподарські підприємства, ресурси.

АННОТАЦИЯ. В статье выяснено роль крестьянских хозяйств в аграрном секторе экономики Украины. Охарактеризовано личные крестьянские хозяйства Украины за определенными показателями.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: личные крестьянские хозяйства, крестьянские (фермерские) хозяйства, аграрный сектор, экономика АПК, сельскохозяйственные предприятия, ресурсы.

ABSTRACT. The article clarified the role of farms in the agrarian sector of Ukraine. Characterized by private farms of Ukraine for certain indicators.

KEY WORDS: farming, peasant (farmer's) economy, agriculture, agricultural economics, agricultural enterprises, resources.

Реформування агропромислового комплексу в Україні передбачає необхідну перебудову та техніко-технологічне переоснащення сільськогосподарського господарства, розвиток кооперації й інтеграції, запровадження різноманітних організаційно-правових форм господарювання, що засновані на засадах економічної незалежності та приватної власності. Однією з таких організаційно-виробничих форм є селянське господарство. Вищенаведена форма викликала у селянина підприємницький інтерес, ініціативу, соціальну активність.

У період світової фінансової кризи високотоварного виробництва зв'язок між суспільними й особистими селянськими господарствами наповнюється новим економічним змістом, який набуває форми взаємодії, при якій особисте селянське господарство через цілу низку причинно-наслідкових зв'язків не може існувати, щоб забезпечити всі потреби родини, без сприяння з боку сільськогосподарських підприємств, які мають високотехнічні та високотехнологічні ресурси. Сільськогосподарські підприємства через важке фінансове становище найчастіше не можуть забезпечити умов для відтворення робочої сили (висококваліфікованих кадрів) без особистих селянських господарств.

Унаслідок економічної кризи більшість сільських жителів втратили робочі місця в сільськогосподарських та несільськогосподарських підприємствах, тому особисте селянське господарство стало основою формування рівня життя більшості сільських сімей.

Роль селянських господарств в аграрному секторі економіки України як предмет дослідження знаходились у полі наукових інтересів багатьох учених-дослідників, зокрема в працях В. Г. Андрійчука, Ю. С. Баландіна, І. Ф. Баланюка, П. С. Березівського, Л. М. Гутко, В. С. Дієсперова, М. В. Додонової, В. К. Збарського, Ф. В. Зінов'єва, З. І. Калугіної, О. В. Ключковського, М. Г. Лобаса, П. М. Макаренко, Н. П. Макарова, М. Й. Маліка, Л. Ю. Мельника, Л. І. Михайлової, Л. В. Никифорова, Д. К. Прейгера, П. Т. Саблука, М. І. Туган-Барановського, О. В. Чайнова, Л. О. Шепотько, Г. І. Шмельова, О. М. Шпичака, М. Г. Шульського та ін. Це цілком зрозуміло, оскільки селянське господарства в аграрному секторі економіки відіграють значну роль у цілому в економіці України. Тому питання визначення ролі селянських господарств в аграрному секторі економіки України є актуальним.

Тому метою дослідження є спроба з'ясувати роль селянських господарств в аграрному секторі економіки України.

Розглянемо історію виникнення селянських господарств в Україні. В 1991 р. на законодавчому рівні було вперше визначено поняття «селянське (фермерське) господарство» в Законі України «Про селянське (фермерське) господарство» [1]. Цей закон був спрямований на створення умов для розвитку селянських (фермерських) господарств, виробництва в них товарної сільськогосподарської продукції, забезпечення раціонального використання і збереження переданих і наданих їм земель, соціального та правового захисту цих господарств. Згідно п.1 ст.2 цього закону поняття «селянське (фермерське) господарство» визначалося як форма підприємництва громадян України, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією [1]. Тобто діяльність селянського (фермерського) господарства як форми підприємництва направлена на отримання прибутку. Поряд з такою формою господарювання було поширено особисте підсобне господарство, яке в першу чергу було направлено на забезпечення власних потреб господарства. З прийняттям у 2003 р. Закону України «Про фермерське господарство», в якому визначається поняття «фермерське господарство» як форма підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку

на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства [2], відповідно до закону втрачає дію Закон України «Про селянське (фермерське) господарство». Разом з тим, за своєю сутністю поняття «селянське (фермерське) господарство» та «фермерське господарство» як форми підприємництва є тотожними. Приставка «селянське» зникає із вищенаведеного закону та знаходить своє відображення з прийняттям у 2003 р. Закону України «Про особисте селянське господарство». Термін «особисте селянське господарство» позначає господарську діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [3]. Вищенаведений термін є тотожним до поняття «особисте підсобне господарство», що підтверджує лист Державного комітету України по земельних ресурсах [4]. Необхідно зауважити, що на сьогодні в чинному законодавстві України немає чіткого визначення поняття «селянське господарство», а є тільки чітке тлумачення терміну «особисте селянське господарство».

Досить яскраво наводить приклад ефективності селянських (підсобних) господарств за радянських часів Ю. Губені та Л. Балаш: «Тому в період підготовки та ухвалення Продовольчої програми частіше почали згадувати особисті підсобні господарства. З'явилися навіть наукові дослідження, які підтверджували страхітливе для часів партійного диктату припущення: виявляється, результативність та ефективність діяльності підсобників були значно вищими, ніж у соціалістичних господарствах. Цифри заворожували: 1988 року урожайність зернових у суспільному секторі становила 14,2 ц/га, а в підсобних господарствах — 33,4 ц/га, врожайність картоплі відповідно 97 і 107 ц/га, а винограду — аж 55 і 111 ц/га!» [5].

На ефективність особистого селянського господарства вказують також колектив вітчизняних авторів Л. Молдаван, О. Бородіна, В. Юрчишин, Б. Пасхавер, І. Прокопа, О. Шубравська, Т. Осташко: «ННЦ «Інститут аграрної економіки» надав учасникам Всеукраїнського конгресу вчених-аграріїв дані, згідно з якими в середньому за показниками 2006 року валовий дохід на 100 га сільськогосподарських угідь у підприємствах був нижчий порівняно з фермерськими господарствами на 27 %, з особистими селянськими господарствами — майже в шість разів, у т. ч. прибуток у такому ж вимірі — нижчий відповідно в 4,6 і 2,9 разу. Залежно від більш чи менш

сприятливих кліматичних та інших умов ці показники по роках змінюються, але основні тенденції залишаються» [6].

Виділяють чотири основні функції особистих селянських господарств у ринковій економіці: постачальницьку, виробничу, посередницьку, споживчу. Постачальницька функція полягає в тому, що особисті селянські господарства постачають на ринок працю, капітал та інші виробничі ресурси, одержуючи за це відповідну плату; виробнича — у виробництві господарствами готової продукції та послуг і забезпеченні ними ринку покупців; посередницька — у забезпеченні зв'язку між виробництвом і споживанням. Класифікація особистих селянських господарств за видами та чинники впливу на їх розвиток наведено на рис. 1.

Рис. 1. Класифікація особистих селянських господарств за видами та чинники впливу на їх розвиток [7, с. 6].

Визначаючи роль селянських господарств в аграрному секторі економіки України, нами пропонується надати характеристику особистих селянських господарств України за період 2006—2010 р. у табл. 1.

Таблиця 1

**ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ
ЗА ОКРЕМИМИ ПОКАЗНИКАМИ ЗА ПЕРІОД 2006—2010 рр. [8—10]**

№ з/п	Найменування показників	Інформація станом на 1 січня відповідного року						Показник 2010 р. по відношенню до 2006 р.	
		2006	2007	2008	2009	2010	Відхилення		
							Абсолютне	Відносне, у %	
1	Загальна кількість господарств, тис.	4915,3	4817,8	4749,1	4666,0	4612,1	-303,2	-6,17	
1.1	з них господарства, які утримують худобу та птицю	3824,2	3699,7	3536,1	3401,1	3346,5	-477,7	-12,49	
1.2	мають у приватній власності сільсько-господарську техніку	178,9	189,5	199,6	211,4	222,1	+43,2	+24,15	
2	Площа земельних ділянок, тис. га								
	у тому числі з цільовим призначенням	6760,1	6700,5	6613,0	6585,2	6560,5	-199,6	-2,95	
2.1	для будівництва, обслуговування житлового будинку, господарських будівель	834,6	869,7	873,5	872,1	871,6	+37,0	+4,43	
2.2	для ведення особистого селянського господарства	3060,4	3015,3	2965,0	2916,9	2879,1	-181,3	-5,92	
2.3	для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	2796,2	2746,4	2705,3	2724,0	2740,5	-55,7	-1,99	
2.3.1	з них взятих в оренду	387,2	353,1	350,9	356,9	347,1	-40,1	-10,36	
3	Чисельність худоби, тис. голів								
3.1	великої рогатої худоби	3309,5	3258,2	2976,3	2807,8	2652,2	-657,3	-19,86	
3.1.1	у т. ч. корів	2351,8	2204,0	2054,6	1896,7	1804,0	-547,8	-23,29	
3.2	свиней	3509,4	3790,5	3256,3	2954,7	3311,3	-198,1	-5,64	

Щодо обсягів виробництва товарної сільськогосподарської продукції селянськими особистими господарствами необхідно зазначити такі дані: «...від 30 до 90 відсотків сільськогосподарської продукції нині виробляють саме селянські господарства» [5].

Інша думка стосовно обсягів виробництва селянських господарств наступна: «Обробляючи порівняно з підприємствами менше сільськогосподарських угідь, ці господарства без державної фінансової, правової й інших форм підтримки виробляють понад 50 % (в окремі роки виробляли дві третини) валової продукції сільського господарства. Приблизно чверть із них уже реалізують продукцію на суму, яка за мірками США є нижньою межею ідентифікації фермерських господарств (понад 1000 дол.)» [6].

Виходячи з наявних ресурсів, громадяни, які працюють в особистих селянських господарствах, створюють екологічно чисту сільськогосподарську товарну продукцію. Переважаюча ручна праця дає змогу особистим селянським господарствам бути менш залежними від подорожчання енергоносіїв та інших матеріально-технічних ресурсів.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що живучість і вітчизняний феномен ведення особистих селянських господарств за будь-яких умов (передбачуваних і не прогнозованих) ще не до кінця вивчені вченими-науковцями. А їх сутність, суспільна роль і значення в різних сферах суспільного буття не повністю усвідомлено керівництвом держави.

Література

1. Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20.12.1991 № 2009-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2009-12&p=1295530671558467>.

2. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 № 973-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=973-15&p=1296159669788053>.

3. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 № 742-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=742-15>.

4. Лист Державного комітету України по земельних ресурсах від 05.04.2002 р. N 14-22-4/2080 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.uapravo.net/data/base44/ukr44820.htm>.

5. Губені Ю. Особисті селянські господарства: qwo wadis? / Ю. Губені, Л. Балаш // [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2007/07/10/24675>.

6. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://agroua.net/news/news_30126.html.

7. Балаш Л. Я. Шляхи розвитку особистих селянських господарств: автореферат дис. канд. екон. наук: 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (сільське господарство, мисливство та лісове господарство)» / Лілія Ярославівна Балаш. — Львів, 2007. — 20 с.

8. Експрес-інформація «Особисті селянські господарства України станом на 01 січня 2007р.» від 23.03.2007 р. № 70.

9. Експрес-випуск «Особисті селянські господарства України станом на 01 січня 2009р.» від 19.03.2009 р. № 61.

10. Експрес-випуск «Особисті селянські господарства України станом на 01 січня 2010р.» від 18.03.2010 р. № 63.

Стаття надійшла до редакції «15» січня 2011 р.

УДК 338.4

А. М. Бортнік, канд. екон. наук,
старший викладач кафедри
економіки підприємств
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВАРТІСНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ОБЛІКУ ПРИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МОДЕЛІ ПРОЦЕСНОГО УПРАВЛІННЯ

АНОТАЦІЯ. У статті визначено основні особливості функціонально-вартісного аналізу та обліку бізнес-процесів. Запропоновано рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності підприємства в контексті застосування ABC аналізу за умови процесної моделі управління.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: функціонально-вартісний аналіз, центри фінансового обліку, аудит бізнес-процесів, процесний підхід, реінжиніринг, оптимізація бізнес-процесів.

АННОТАЦИЯ. В статье определены основные особенности функционально-стоимостного анализа и учета бизнес-процессов. Предложены рекомендации по повышению эффективности деятельности предприятия в контексте применения ABC анализа при условии процессной модели управления.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: функционально-стоимостной анализ, центры финансового учета, аудит бизнес-процессов, процессный подход, реинжиниринг, оптимизация бизнес-процессов.

ABSTRACT. The article outlines the basic features of functional cost analysis and accounting business processes. Recommendations for improving enterprise efficiency in the application of ABC analysis provided for process management model.

KEY WORDS: Value analysis centers, accounting, auditing, business processes, process approach, reengineering, business process optimization.